

TANULMÁNYOK

Koppándi Botond¹

Az ifjúsági istentisztelet és a benne rejlő lehetőségek

Bevezetés

Ez a dolgozat az „ifjúsági istentisztelet” liturgikai kérdéseivel foglalkozik. Megpróbáljuk meghatározni az „ifjúsági”-nak nevezett istentisztelet lényegét, és rávilágítunk a benne rejlő lehetőségekre. Mindezt azzal a szándékkal tesszük, hogy próbáljunk odafigyelni arra az egyre inkább erősödő igényre, amely a fiatalok felől érkezik az egyházak felé, és amely kéri, szinte követeli magának az ifjúsági istentiszteleteket olyan módon, hogy abban az ifjak otthonra leljenek.

Az ifjúsági istentisztelettel kapcsolatos magyar szakirodalom meglehetősen szegényes, és itt is megállapítható a „protestáns deficit”. Katolikus hittestvéreink itt előttünk járnak, az 1963-ban megfogalmazott *Sacrosanctum Concilium* nevű dokumentum már kimondta, hogy liturgiai reformra van szükség, és ennek egyik eleme a hagyományos istentisztelet melletti, ún. „alternatív istentiszteletek” bevezetése, hiszen minden nemzedéknek joga van ahhoz, hogy: „Isten előtti életérzését az istentiszteletben kifejezze.”²

¹ Koppándi Botond 1974-ben született Kolozsváron. 1992–1997 között a Protestáns Teológiai Intézet hallgatója, 1996-ban a Meadville-Lombard Theological Institute, Chicago, IL ösztöndíjasa volt. 1997–2009 között a Torockószentgyörgyi Unitárius Egyházközség lelkeseként tevékenykedett tizenkét évig, 2000–2001-ben az egyesült államokbeli Berkeleyben tanult, a Starr King School for the Ministry „Balázs Ferenc” ösztöndíjasaként. 2007-től egyetemi tanársegéd a Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának Gyakorlati Tanszékén, 2010-től a Debreceni Református Hittudományi Egyetem doktorandusza. 2011-ben Oxfordban és Manchesterben volt kutatói ösztöndíjas, kutatási területe a homiletika.

² Vö. Richter, Klemens: Mi mindent jelez a liturgikus konstitúció? *Mérleg*, 2003/3. 259–278.

Az evangélikus egyház hivatalos liturgiái nem tartalmazzak útmutatót az ifjúsági istentisztelethez, bár az új liturgiai reform elég részletes.³ A református egyházban évek óta folynak a jelenlegi liturgia megreformálásának munkálatai,⁴ és egyértelmű az alternatív istentiszteleti formák bevezetésének szándéka. Fekete Károly azonban megállapítja, hogy valójában nincs választék a hívek számára a kínálatban, mert – bár az istentiszteletek elnevezése változik – tulajdonképpen minden istentisztelet egyforma. Éppen ezért szükséges – mondja –, hogy „a készülő istentiszteleti példatár az egyműfajúság helyett kínáljon több istentiszteleti műfajt.”⁵

Az unitárius egyházban is ugyanígy évek óta terítéken van a liturgiai reform kérdése, de egyelőre csak az igény szintjén, írásos megnyilatkozás erről ugyanis még nem született. Az *Istentiszteleti- és Szertartásrend* nem említ semmilyen alternatív istentiszteleti formát, így az „ifjúsági istentisztelet” megnevezést sem használja. Ettől függetlenül, az utóbbi két évtizedben több próbálkozás is történt ifjúsági istentiszteletek tartására. Több egyházközség fiatal lelkésze tart ifjúsági istentiszteletet, és az *Országos Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet* is szorgalmazza az ifjúságnak szóló istentiszteleti alkalmak megszervezését. Kolozsváron az unitárius teológiai tanárok és teológiai hallgatók vezetésével évek óta működik a *Láng-Ól ifjúsági istentisztelet (nem csak unitáriusoknak)* elnevezésű – főleg az egyetemista és a középiskolás réteget megszólító – istentiszteleti összejövétel, amely úttörő szerepet vállalt abban, hogy a „hagyományos”-tól eltérő, „a mai fiatalokhoz” szóló módon próbáljon alternatívát ajánlani az Istent- és önmagát keresőknek.

Dolgozatunkban megvizsgáljuk, hogy miben keresendő az az igény, amely egyre inkább szorgalmazza az alternatívaként szóba jövő ifjúsági istentiszteletek tartását, foglalkozunk az ifjúsági istentisztelet műfaji sajátosságaival, illetve megnezzük, hogy milyen liturgiai elemek tehetnék igazi istentiszteletté az ifjaknak szóló istentiszteleti alkalmakat. Előrebocsáthatjuk: a dolgozat megírását a *Láng-Ól* istentiszteleteken szerzett, rendkívül pozitív benyomások is befolyásolták.

³ „Liturgikus könyv”. [2013. 01. 20.] <http://liturgia.lutheran.hu/evangelikus-istentisztelet-liturgikus-konyv>.

⁴ „Reformátusok a kegyelem trónusánál. A magyar református istentisztelet megújulásának teológiai alapelvei.” [2013. 01. 20.] http://www.reformatus.hu/data/attachments/2012/07/24/0527-reformatusistentisztelet_1.pdf

⁵ Fekete Károly: Református istentiszteletünk hiányai és azok pótlása. *Studia Doctorum Theologiae Protestantiss, A Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Kutatóintézetének Kötetei*, 2011/I. 207.

Ifjúsági istentisztelet – kinek?

A különböző egyházakban elképzelt, sokat hangoztatott liturgiai reformokban felfedezhető egy közös vonás: mindegyik egyház úgy látja, hogy az általa ajánlott és hagyományosnak mondott istentisztelet már nem szólít meg egyformán minden nemzedéket. Amikor a liturgiai reformokról beszélünk, akkor sokszor kimondatlanul is ott van az a gondolat, hogy ezek elsősorban azért szükségesek, mert az „egyház jövő”-jének aposztrofált fiatalság templomlátogatása és egyháziassága drámai mértékben csökkent, és valahogy vissza kellene őket „csalogatni” az istentiszteletre és az egyházba. Ezért egyre inkább világosabb, hogy alternatív, az ifjúságot is megszólító istentiszteletek tartása az egyházak számára imperatívusszá vált, mert a „klasszikus”, vasárnap délelőtti istentiszteletek számukra – éles kritikájuk szerint – nem sokat mondanak.

Hogy miért? Nos, az erre a kérdésre megtalálandó válasz nagymértékben befolyásolja az ifjúsági istentisztelet lényegi dolgait.

Induljunk ki abból, hogy az ifjúsági istentisztelettel a már megkonfirmált ifjakat, tizenéveseket és életük húszas-harmincas éveiben levő, ún. „fiatal felnőtteket” akarunk megszólítani. Ahhoz, hogy az üzenet célba találjon, ismernünk kell ezt a korosztályt és azt a miliőt, amelyben élnek. Ismerni kellene lelkivilágukat, gondolkodásukat, vágyaikat, álmaikat, meg kellene érteni „működésüket”, tisztában kellene lenni azzal, hogy mivel lehet őket motiválni.

Az egyházaknak tudomásul kell venni, hogy a „mai fiatalok” az ún. „élménytársadalom” aktív tagjai. Hogy milyen az élménytársadalom, arról Hézser Gábor kiváló összefoglalásából⁶ tájékozódhatunk: Eszerint: az első jellemző az, hogy a „mai kor gyermekének” cselekedeteit az a kérdés határozza meg, hogy „mi szerezhet új élményt?” Ebből fakad az a félelme, hogyha nem talál újabb, a kíváncsiságát kielégítő élményt, akkor előtör az *unalomtól való félelme*. Keresi a *változatosságot*, ez alapelve lesz, és ennek nyomán mindig arra figyel, hogy van-e valahol valami új, még jobb „termék”. Később, ebbe is „beleunva”, fellép életében a „végülis mindegy, hogy mit választok” érzése, és ez fokozatosan leépíti benne a *motivációt*. Ezzel egy időben, mivel úgy tekint az élményre, mint egyszeri és megismételhetetlen eseményre, folyamatosan elszakad múltjától, és *gyökerét veszti*.

⁶ Hézser Gábor: *Pasztorálpszichológiai szempontok az istentisztelet útkereséséhez*. Budapest, 2005, Kálvin Kiadó. 18–25. Az élménytársadalomról lásd bővebben: Schulze, G.: *Die Erlebnisgesellschaft. Kultursoziologie der Gegenwart*. Frankfurt/New York, 1993.

Csoda-e, ha ennek a társadalomnak a fiatal tagjai élményt keresnek az istentiszteleteken?

Ugyanerre a társadalomra szokták mondani, hogy ez ún. „konzum-társadalom”,⁷ amelyben minden eladó, minden megvásárolható, és ahol egyszerű használatos tárgyakat lehet venni. A fiatalok ennek a társadalomnak a motorjai – őket célozzák meg a reklámok, nekik sugallják, hogy telefonjuk, tévéjük, számítógépük már régi, nem korszerű, újat kell vásárolni. Ők a „fogyasztók”, a „megrendelők”, akiknek óhaja „gombnyomásra” teljesül. Csodálkozunk-e azon, hogy azt a kritikát fogalmazzák meg, miszerint az egyház, és benne az istentisztelet „régis”, „korszerűtlen”, és nem „teljesíti igényeiket”?

Szintén a mi társadalmunkra mondjuk, hogy információs társadalom.⁸ Az információ már házhoz jön – nem kell érte iskolába, templomba vagy könyvtárba menni. Főleg a fiatalok érzik magukat otthon benne: mindenre válaszol a wikipédia vagy a google, „onnan aztán mindenre választ kapunk.” Csoda-e, ha azt mondják: amire szükségem van, megkapom otthon is, miért kellene nekem az egyház egyik szolgájának „egyoldalú” információit hallgassam valamelyik templomban?

És ne feledjük: a fiatalok ebben a társadalomban úgy élnek, hogy ők a digitális média világában nőttek fel. Ez azt jelenti, hogy felfogókészségük már nem olyan, mint szüleiké vagy nagyszüleiké, akik meséken nőttek fel, inkább hallották az információkat, és eleven képzelettel gondolták azt tovább. A mostani, *Y generációnak*⁹ nevezett ifjak többsége videón, majd DVD-n látta a *Piroska és a farkast*, és a youtube-on nézi meg vagy torrentekről tölti le az őt érdeklő filmet vagy zenét, és a Jézusról való ismerete is inkább a Mel Gibson-filmből ered.¹⁰ Tudomásul kell venni, hogy ők a (és itt most nem pejoratív értelemben használt) „fészbuk dzseneréjsön”,¹¹ azaz a virtuális – *horribile dictu!* –, „közösségi”-nek nevezett média gyermekei, akik szüretlenül „fogyasztják” a híreket, és rövidítve, a laikusok számára kódolt nyelvezettel és jelekkel írják egymásnak hirtelen jött véleményeiket, szigorúan „140 karakternyi”, azaz egy sms-nyi terjedelemben.

A jó hír az, hogy ennek a nemzedéknek is van vallásos igénye, még ha erről sokszor úgy is beszélnek, hogy „más” igényük van, mert ők „a maguk módján”

⁷ Vö. Fekete Károly: i. m. 203.

⁸ Uo.

⁹ „Y generációnak”, másnéven „ezredfordulós generációnak” az 1982–2005 között születetteket nevezik. Vö. Tari Annamária: *Y generáció*. Budapest, 2010, Jaffa Kiadó.

¹⁰ Utalás Mel Gibson *A passió* című, 2004-ben készült filmjére.

¹¹ „fészbuk dzseneréjsön”, azaz a „facebook generation” vagy „facebook-nemzedék” [2013. 01. 20.] <http://www.youtube.com/channel/UCnM-swqHw7BlKBtvpMGKLDg>

vallásosak. Ennek az életkornak a lélektanáról sokat írtak. Most James Fowler¹² alapján nézzük meg röviden a középiskolások és egyetemisták vallásosságát:

Fowler szerint az egyéni vallási fejlődésnek szakaszai vannak, amelyek meglehetősen jól elkülöníthetők. A középiskolásokra, de az egyetemista korosztály egy részére az jellemző, hogy – és ez a jó hír! – ők a *szintetikus-konvencionális* hit szintjén vannak, ami azt jelenti, hogy még nem bontják meg a készen kapott hit-rendszereket, hanem adottnak tekintik azokat. E hit előnye az, hogy komoly elkötelezettséget lehet bennük megtalálni; hátránya az, hogy az egyén rendkívül kiszolgáltatottá válik az elvárásokkal szemben. Az egyetemisták korosztályának nagy részére mégis az *individuatív-reflektív* hit jellemző, amikor is könnyen megrendül a különböző tekintélyekbe vetett bizalom, az egyének kritikussá válnak, és az értékek eredetét és relativitását is folyton felülvizsgálják. Ez az a kor, amikor a diák a saját világképét, az örökölt tanításokat megvizsgálja, és kritikusan szemléli. Hátránya, hogy ezzel a kritikus hajlammal elég nehéz mit kezdeni; előnye az, hogy ez a szint utat nyit annak a felismerésére, hogy a világ nagy dolgait nem lehet csak kritikailag vizsgálni, hanem szükség van nagyfokú nyitottságra és alázatra is.¹³

Csákány Tamás írja: az egyházaknak tudomásul kell venni, hogy az ifjúság nem a „megszokott” vallásosságot képviseli, hanem esetükben kialakulóban van egy „új típusú” vallásosság, amely már nem olyan, mint a szüleiké, nem a gyermekkori vallásos élményeken alapul, hanem sokkal individuálisabb, és az egyéni döntésekre épül. Ebből fakadólag, a fiatalok ugyan keresik a közösségeket, azon belül is a kisközösségeket – mert megkérdőjelezzik az intézményes kereteket –, de nem csak helyet, hanem feladatot is keresnek ezekben a közösségekben.¹⁴

Tehát ők a „mai fiatalok”, és őket kell megszólítanunk. Ők a mi gyermekeink, a mi diákjaink, a mi egyházközségi tagjaink, akik iránt nyitott szívvel és bizalommal kell legyen az egyház, ha azt akarjuk, hogy megérintse őket az a vallásos lelkület, amelyről úgy gondoljuk, hogy az övék is lehet. Ehhez pedig sok időt

¹² A James Fowler-féle vallási fejlődési szakaszok összefoglalását Czágány Gábor tanulmánya alapján tesszük. Vö. Czágány Gábor: *Az úrvacsora szerepe a református gyülekezetépítésben – különös tekintettel az egyetemista közösségekre*. Debrecen, 2011, 142–143. [2013. 01. 20.] <http://ganymedes.lib.unideb.hu:8080/dea/bitstream/2437/120728/1/Doktori%20Dolgozat%20Czag%C3%A1ny%20G%C3%A1bor.pdf>

¹³ Czágány Gábor itt P. Tóth Béla gondolatait is használja. Vö. P. Tóth Béla: *Pásztorálpszichológia és tanácsadás – a valláslélektan gyakorlati alkalmazása. Theológiai Szemle*, 1996/2. 73.

¹⁴ Csákány Tamás: *Missziói munka az egyetemisták között. Református Egyház*, 2001/7–8. 185.

kell velük tölteni, le kell ülni velük az asztalhoz, beszélgetni kell, meg kell érteni gondjaikat-bajaikat-vágyaikat, ismerni kell lelkivilágukat és meg kell tanulni az „ő nyelvükön” beszélni!

Ifjúsági istentisztelet – milyen legyen?

A „milyen legyen?” kérdés tisztázásakor le kell szögeznünk néhány dolgot: Az első az, hogy tisztában vagyunk azzal, hogy mindenhol alkalmazható „receptet” nem lehet írni, nincs olyan, hogy AZ ifjúsági istentisztelet, hanem alapelvek lehetnek, amelyeket alkalmazhatunk, de a gyakorlati kivitelezés helytől, adottságoktól és közösségektől függően változik. Azt is tudatosítani kell, hogy az ifjúsági istentisztelet létjogosultságának még mindig vannak ellenzői, akik a „hagyomány” nevében hirdetik, hogy az a forma, amely évszázadokon át megtartotta egyházainkat, jó kell legyen a mostani fiataloknak is. Tudatában vagyunk annak is, hogy borotvaélen egyensúlyozunk, amikor azt a kérdést próbáljuk eldönteni, hogy az ifjúsági istentiszteletet „az ifjak képére és hasonlatosságára” kell-e – „igény szerint” – alakítsuk, vagy ellenkezőleg, „mi”, „az egyház” kell megszabjuk azt az istentiszteleti formát, amelyben „úgy gondoljuk”, hogy az ifjak vallásosságát befolyásolni tudjuk?

A magunk részéről, a „hagyományosabb” felfogással ellentétben, azt valljuk, hogy „az egyháznak” kell alakulni, amennyiben úgy gondolja, hogy mondanivalója van e korosztály felé. Nem „kiszolgálni”, de szolgálni akarunk, és ez azt is jelenti, hogy a lelki-szellemi igényeket tudomásul vesszük, és mi „megyünk elébe” ezeknek. Biztosan állítjuk, hogy ehhez alternatívát kell nyújtani a „megszokott” istentiszteletek mellé, és ennek fóruma az „ifjúsági istentisztelet”-nek nevezett alkalom. Hasznosítva a valláspszichológia és a vallásszociológia kutatási eredményeit, a fiatal nemzedék vallásosságát megszólító, és azt befolyásoló istentiszteleti formát kell „ajánlani”, amely az értelem számára kihívó, az érzéseket figyelembe vevő, az akaratot pozitívan befolyásoló közösségi alkalom!

Induljunk ki abból, amit fentebb a 21. századi társadalomról írtunk, amelyet élmény-, konzum- és információs társadalomnak neveztünk. Lássuk, milyen lehet az az istentisztelet, amely tudomásul veszi, hogy ez a társadalom és a benne élő fiatal nemzedék *ilyen*, és következésképpen *itt* akarja őket megszólítani?

Az élménytársadalom fiatalja könnyűszerrel talál a maga számára élményt. A „hagyományos” istentisztelettel kapcsolatos kritikája az, hogy – eltekintve néhány „jólsikerült” prédikálástól, vagy valamely ünnepség felemelő mozzanataitól – nem nyújt neki élményt. Természetesen, lehet vitatkozni arról, hogy kell-e a mai istentiszteletnek „élményt” nyújtani, de e vita közben egyszer csak azt vesz-

szük észre, hogy a nagymúltú protestáns családból való fiatal valamely szekta kebelében találja meg azt, amit addig nálunk keresett! Miért is ne tudnánk elfogadni azt, hogy igenis, a mai ifjúsági istentiszteletnek (is) élményt kell nyújtania?! Ehhez nem feltétlenül 3D-s szemüvegek fölrakására van szükség, hanem – ahogy Fekete Károly írja nagyszerűen! – „[...] a Szentlélek erőterére van szükségünk, amely páratlan atmoszférát tud teremteni istentiszteleteinken.”¹⁵ Ezzel az „igénnyel” máris megnyugtathatjuk a szkeptikusokat: az ifjúsági istentiszteletet nem valami Istentől elrugaskodott „happening”-nek képzeljük el, hanem olyan istentiszteletnek, amelyen az összegyűlték *egyénileg és közösségileg* Istent keresik, és Isten erre a keresésre Szentlelke erejével válaszol.¹⁶ Ezt az „élményt” természetesen fokozni lehet azzal, hogy az istentisztelet egyaránt „megcélozza” a résztvevő megannyi érzékszervét: látását, hallását stb.! (Erre még visszatérünk). Mert az élménykeltés végső soron azt jelenti, hogy az embert megpróbáljuk kimozdítani a „hétköznapiból”, és „nem mindennapi” szavakkal, történetekkel, hangokkal, „látványelemekkel” (lásd később) próbáljuk meg fel-emelni Isten közelségébe, hogy átadhassa magát annak a vallásos érzésnek, amely az istentiszteletnek a sajátja!

A fiatalok a konzumtársadalom fő megcélzottjai. Ne csodálkozzunk, ha az istentiszteletre is így tekintenek: lássuk, milyen? A fogyasztói társadalomban élő fiatal azt fogja megnézni: „fogyaszthatóak” vagyunk-e, nyújtunk-e neki valamilyen üdítő táplálékot? – Ez az alapvető kíváncsiság megvan bennük, ezt kellene állandóvá tenni! Ha, akár egy egyszerhasználatos műanyag poharat „használ”, és „eldob” minket, akkor talán azon kellene elgondolkoznunk, hogy nem műanyagot, hanem értékes „porcelánt” kellene neki nyújtani, amelyik *szép, hasznos és megőrzésre érdemes!* Következésképpen: azt kell mondanunk, hogy az ifjúsági istentiszteletnek olyan szellemi és lelki táplálékot kell nyújtania, hogy a fiatal érezze: ez egy olyan hely és alkalom, ahová érdemes visszatérni.¹⁷

¹⁵ Fekete Károly: i. m. 205.

¹⁶ Természetesen tudomásul vesszük, hogy elsősorban Isten szólítja meg az embert, és az ember válaszol erre a megszólításra, ez a legtöbb keresztény felekezet felfogása. Az unitárius felfogás azonban nem zárja ki annak lehetőségét, hogy az ember keresse Isten közösségét az istentiszteleten. Kovács István szerint: „Az ember alapvetően vallásos lény, ami azt jelenti, hogy az ember belső természeténél fogva egy felsőbb lényre (Istenre) utalt, Akinek segítségével betöltheti élethivatását. Ehhez a lényhez a hit szála fűzi az embert. Ezt a lelki kapcsolatot, amit – Jézus tanítása alapján – atyai-gyermeki viszonyoknak nevezünk, s lényegileg ’viszonyban élést’ jelent, az ember külsőleg is igyekszik kifejezésre juttatni. Ez az állandó szükség és igyekezet alapja az istentiszteletnek, a szertartásnak.” – Vö. Kovács István: *Unitárius Liturgia*. Egyetemi Jegyzet. Kézirat. Kolozsvár, 1988, 2.

¹⁷ Fekete Károly hasonló gondolatokat fogalmaz meg. Vö. Fekete Károly: i. m. 203.

Azt is mondtuk, hogy ez a kor az információ kora, a társadalom tagjai, főleg a fiatalok pedig ennek az információs társadalomnak a fő alakítói, de „felhasználói” is. Ez nagy figyelmeztetés az egyházak számára: többé már nem vagyunk kizárólagos „birtokosai” még „az Istenről”, „a vallásról” szóló információknak sem, mert a fiatalok számára bármikor elérhető az „alternatív” információk is. Ezért az a feladatunk, hogy az ifjúsági istentiszteleteken (de természetesen: minden istentiszteleten!) a leghitelesebb információkat szolgáltatassuk! Ez egyrészt feltételezi az alapos tudást, másrészt azt a *személyes átélést*, amely az információt hitelessé teheti. Itt jön be a hiteles ifjúsági lelkész szerepe, aki a fiatalok előtti tekintélyét nem annyira pozíciójából fakadóan nyeri el, hanem mély hite, hiteles életvitele, az általa közlendő információk előzetes megtapasztalása által.

A fiatalokról azt is mondtuk, hogy a digitális média gyermekei. Ez azt vonja maga után, hogy a legtöbb információt *látás* révén szerzik. Ebből fakad, hogy kevesebbet tudnak hallgatni, és *fül utáni* értésük gyengébb, mint *vizuális* értésük. Ez figyelmeztet: vallásos „információinkat” – egyházi tanításunkat, hitélményeinket stb. – úgy kell eljuttatni hozzájuk, hogy nagyobb hangsúlyt kapjanak a vizuális elemek! Igen, az ifjúsági istentiszteleten helye van a számítógépnek, a kivetítőnek, a hangfalaknak, olyan segédeszközöknek, amelyeknek az a feladata, hogy illusztrálják, aláhúzzák a fiatalok számára, azaz *képesítsék* azt az egyébként egyetemes vallásos üzenetet, amelyet hirdetni akarunk nekik! David J. Randolph egyenesen meg van győződve arról, hogy a jövő homiletikája, amelyet ő *Következő Homiletikának* nevez, akkor lesz sikeres, ha arra törekszik, hogy „a Mély Hitet összekapcsolja a High Tech-kel (azaz a magas szintű digitális technológiával) annak érdekében, hogy elmélyítse az Isten tiszteletét és az ember szolgálatát.”¹⁸

Azt is figyelembe kell vennünk, amit az ifjak vallásosságával kapcsolatosan fentebb már említettünk, hogy jóllehet az ifjak vágnak a közösségbe, *egyébként* szeretnének a munkába bekapcsolódni. A kor individualista jellegét sem szabad tehát figyelmen kívül hagyni! Mindamellett, hogy az istentisztelet közösségi jellegét kell megteremtünk, biztosítanunk kell az egyéni jelleget is. „[...] A szertartásnak helyet kell biztosítani az egyéni reflexióra és teret arra, hogy az egyén személyesen találkozhatson Istennel, hogy ezáltal még többet megérthessen a saját életére vonatkozóan.”¹⁹

¹⁸ Vö. Randolph, David J.: *The Renewal of Preaching in the Twenty-first Century. The Next Homiletics*. Eugene, OR, 2009, Cascade Books, Előszó.

¹⁹ Czagány Gábor: i. m. 143.

Arra is figyelni kell, hogy bár a legtöbb fiatal elmondhatja magáról, hogy nagy kiterjedésű, főleg virtuális ismeretségi köre van, a hagyományosnak mondott, személyességen alapuló kapcsolatból kevés jut neki, s ami van, az is meglehetősen felszínes. Ebből fakadóan, nekünk ezt a hiányzó személyességet kell biztosítani az istentiszteleten, alkalmat adva arra, hogy személyesen találkozzon az istenséggel. Arra is figyelni kell azonban, hogy a találkozásnak ez a lehetősége nagyon sokszor megilletődést és félelmet keltő, és így az istentiszteletnek hordoznia kell mind az Isten „ethosz”-át, mind az ember „pathosz”-át, azaz az isteni dimenziót és az emberi dimenziót egyaránt.²⁰

Azt is szeretnénk, hogy a fiatalok az ifjúsági istentiszteleten valóban „részvevők” legyenek, és ne csak „hallgatók” vagy „nézők.” Ezt úgy tudjuk elérni, hogy lehetőséget teremtünk az aktív részvételre: nemcsak azt várjuk el tőlük, hogy meghallgassanak vagy megnézzenek minket, mint egy „produkciót”, hanem hogy tevékeny részesei legyenek az istentiszteleti előkészületeknek, sőt még az istentisztelet levezetésének is.

Összefoglalva tehát: az ifjúsági istentisztelet az alábbi kritériumoknak kell megfeleljen: Legyen élményt nyújtó, amelyben az Istennel való találkozás élménye szabja meg a hangulatot! Legyen az egyéni Isten- és válaszkeresésnek áldott színtere! Legyen a közösségre találás és a közösséghez való tartozás megerősítő alkalmá! Benne a hitről való bizonyágtétel legyen személyes, ennek illusztrálása pedig látványos! Hasson együttesen az érzékszervekre, gondolkodtasson el, legyen provokatív, amennyiben az a célja, hogy kimozdítson a passzivitásból. Legyen inspiráló, adjon erőt a hétköznapiakhoz, legyen a lelki erőpótlás kiragadott alkalmá. Legyen igaz, amennyiben Istent és az evangéliumot hirdeti, és legyen szabad, olyan értelemben, hogy az állandó megújulását nem gátolja. Legyen benne rend, azaz világosan tudjuk, hogy a különböző liturgikai elemek miért és miért pont ott vannak benne, legyen benne hitébresztés és jól meghatározott erkölcsi világnézet is. Oldassa meg velünk a „hétköznapi saruját”, de semmiképpen ne szakadjon el a valóságtól, úgy emeljen fel az isteni dimenziókba, hogy közben felebaráti közösséget teremt a bár másképpen gondolkodó, de hasonlóképpen érző nemzedéktársakkal, és közvetetten minden nemzedékkel.

²⁰ Uo. 145.

Ifjúsági istentisztelet – milyen liturgiai elemekből?

Az ifjúsági istentiszteletek Achilles-sarka az, hogy a kísérletező kedvű liturgusok hogyan építik fel liturgiaiilag az istentiszteletet. Ha abban a kérdésben, hogy *milyen legyen az istentisztelet?* meglehetősen nagy az egyetértés, itt, a liturgiai elemek kiválasztása és elhelyezése kapcsán már gyakoribb a vita.

Az alábbiakban kísérletet teszünk egy „ideális” ifjúsági istentisztelet liturgiájának a bemutatására, tudatosítva azt, hogy az elképzelés szubjektív és felekezeti függő is. Először számba vesszük a különböző liturgiai elemeket, majd egy lehetséges liturgiai rendet is fölvezetünk.

Előrebocsátjuk, hogy az elmúlt évek tapasztalata azt mutatja, hogy a Láng-Ól istentiszteleteink megkomponálásában legnagyobb szabadságot kapó, kísérletező kedvű liturgusaink is előbb-utóbb arra a következtetésre jutottak, hogy az ifjúsági istentisztelet sem képzelhető el imádság, ének/zene, textus, prédikáció és áldáskérés nélkül. Hál’ Istennek, ebben egyetértés van, és már tudjuk azt, hogy ezeknek az elhelyezése, illetve ezeknek műfaji értelmezése jelentheti azokat az apró nüanszbeli különbségeket, amelyek nyomán egyik-másik istentisztelet „jobban sikerülhet.” Klaus Douglassal értünk egyet, aki ezt mondta: „Teljesen meg vagyok győződve arról, hogy a következő évezred istentisztelete sem fog lényegileg új elemekből állni, hanem ugyanazokból a régi részekből fog felépülni, amelyek már a bibliai időkben elterjedtek.” Ehhez azért hozzátette: „Persze újra életszerűvé kell őket tenni időszerű módosításokkal, és a hangsúlyok megváltoztatásával.”²¹

„Unitáriusul” azt szoktuk mondani, hogy az istentiszteletnek történelmi alappal bírónak, lélektanilag indokoltnak, hitébresztő jellegűnek és erkölcsi hatásúnak kell lennie.²² Ez – úgy gondolom – érvényes az ifjúsági istentiszteletre is. A történelmi alapot az őskeresztények istentisztelete jelenti, amely a maga könyörgés-himnuszok-írásmagyarázat felépítésével megvetette az alapot. A lélektani indokoltság azt jelenti, hogy azokat a liturgiai elemeket kell beépíteni, amelyek az Istent kereső gyermek lelki megnyilatkozásait segítik. A hitébresztés is imperatívusz, mert azt szeretnénk, ha az ember lelke fölemelkedne Istenhez, és megerősödne az istentisztelet alatt. Ezt a hitet tenné nyilvánvalóvá az ebből fakadó erkölcsös élet, amely aztán tettekben lenne láthatóvá a mindennapokban.

²¹ Douglass, Klaus: *Isten szeretetének ünnepe. Az istentisztelet mai formáiról*. Ford. Sággy Balázs. Budapest, 2005, Kálvin Kiadó. Luther Kiadó. 15.

²² Vö. Kovács István: i. m. 27.

Következtetésképpen: az ifjúsági istentiszteletnek, liturgiai felépítésében szem előtt kell tartania, hogy szilárd alapon állva inspiráló módon hasson szellemre és lélekre egyaránt, és megerősítő jellege mellett cselekvő szeretetre buzdítson. Ehhez az istentiszteletre betérőket meg kell *szólítani*, meg kell *nyitni* lelküket az isteni jelenlét befogadására, szellemi-lelki táplálékkal kell őket *fölepíteni*, meg kell *erősíteni* a felebaráti-testvéri kötelékeket, majd az itt nyert ajándékokkal felvértezett embert el kell *küldeni* a nagyvilágba, hogy szeretettel szolgáljon.²³

Legyen tehát az ifjúsági istentisztelet a *leitourgia* – *martüria* – *koinónia* – *diakónia* komolyan vétele, azaz valósuljon meg az istentisztelet keretében *Isten ünneplése*, tegyen *bizonyságot* Istenről és Jézusról a mindennapokban, általa valósuljon meg a *közösségteremtés* Istennel és felebarátainkkal, illetve mindebből következzen a világ felé megnyilvánuló *szeretetszolgálat*. Nem új dolgok ezek, hanem nagyon régiek, és erre kell megtalálni azokat az új kifejezési formákat, amelyek a fiatalok számára is jelentenek valamit.

1. Istentisztelet előtt – az ún. „külsőségek”

„Külsőségeknek” nevezzük mindazokat a jelentéktelennek tűnő, valójában rendkívül fontos tényezőket, amelyek nagymértékben befolyásolják az istentiszteletek tartásának körülményeit. Ezek azok a megcsontosodott beidegződések, amelyekről a „hagyományos” istentisztelet nem tud megszabadulni, és amelyek éppen ezért sokszor gátlón hatnak.

A liturgusok tudják, hogy az istentisztelet jóval az első énekszó előtt megkezdődik. Az ifjúsági istentisztelet esetében ez fokozottan érvényes. Minden a *meghirdetéssel* kezdődik – a fiataloknak tudni kell, hogy rendszeres ifjúsági istentiszteleti alkalmak nyílnak meg számukra. Lényeges a toborzás, a hírverés, ennek is a „modernebb” formái. Az a tapasztalat, hogy az újságokban meghirdetett „reklám” kevésbé ér el a megcélzott korosztályhoz, mert a fiatalok „médiafogyasztása” nagy átalakuláson ment át.²⁴ Sokkal hatékonyabb a közösségi médiában meghirdetni az istentiszteletet – a facebook-on, iwiw-en, twitter-en elküldött, személyre szóló (!) meghívók sokakhoz elérnek, hiszen a fiatalok kiterjedt ismeretségi hálójával rendelkeznek. Ez azonban nem elég, főleg akkor, ha az ifjúsági

²³ Ennek a gondolatnak a megfogalmazásában inspiráló volt Klaus Douglass. Vö. Douglass, Klaus: i. m. 35.

²⁴ A kérdésről lásd bővebben: Péter László – Pásztor Gyöngyi: A kolozsvári BBTE diákjainak médiafogyasztási mintái. *Médiakutató* 2002/4, 53–64. [2013. 01. 20.] <http://peter.adatbank.transindex.ro/belso.php?k=18&p=2267>

istentiszteletet – missziói szándékkal, miért ne? – meghirdetnénk mások számára is. Ebben az esetben kellenek a művészi módon elkészített, címet, helyszínt, témát, előadót tartalmazó plakátok, amelyeket az ifjúság által gyakran látogatott helyeken (iskola, egyetem, könyvtár, bentlakás-kollégium, szórakozóhelyek) kell elhelyezni, időben! Természetesen, a „hagyományos” szószéki, egyházi kiadványokban való hirdetésekkel is próbálkozhatunk, de a tapasztalatunk az, hogy ezeknek kisebb a hatékonysága.

A másik fontos kérdés a megfelelő istentiszteleti *helynek* a megválasztása. Ez természetesen lehet a „hagyományos” istentiszteleteknek otthont adó templom, de ez csak akkor ajánlott, ha a templomban van fűtés, és felszereltsége is megfelelő. A tapasztalatunk az, hogy azokra az istentiszteleti alkalmakra jöttek többen, amelyeket kisebb terekben – iskolai „díszterem”, gyülekezeti „imaterem” – tartottunk, ezek közül is az utóbbi volt az alkalmas, véleményünk szerint azért, mert ez jobban emlékeztetett a mindenki tudatalattijában élő „szent tér” fogalmára. Alapkövetelmény a kellemes hőmérséklet, a rend, az összhang, a megfelelő világítás (amit alkalomadtán sötétíteni is lehet).

Kulcskérdés a hangosítás, elsősorban a zene miatt. A liturgikus tér legyen alakítható, hogy az istentiszteletek tematikájától függően lehessen átrendezni. Mindig legyen friss virág az úrasztalán, az egész teret lengje be a nyitottság, a hívogató szeretet. Ahogy Douglass mondja: „Az emberek felé irányuló isteni hívásnak, a külső részletekig menően, mindenhol tükröződnie kell”.²⁵

Fontos az *időpont* megválasztása. A hétvégén „kikapcsolódó” fiatalokat nem lehet délelőtti istentiszteletre elvárni, nekünk kell alkalmazkodni. Egyértelműen jobb a vasárnap délutáni/esti időpont, például 18 óra. Egyeztessünk a más felekezetűekkel is, vigyázzunk a „konkurenciára” – színház stb. Ha már megtaláltuk a legalkalmasabb időpontot, akkor azt tegyük rendszeressé, hogy a köztudatban elterjedjen: „vasárnap este hattól ifjúsági istentisztelet az unitáriusoknál...”

Az ifjúsági istentisztelettel kapcsolatosan korrigálhatjuk azt a hibát, hogy az istentisztelet előkészítése általában csak egy ember, a lelkész feladata. A nyugati hittestvéreinknél működő „liturgiai bizottság” megszervezése lenne indokolt, feladata az istentisztelet részletekbe menő *előkészítése*, a berendezéstől az énekek kiválasztásáig mindenre odafigyelve, az ifjúsági lelkészt segítve. Ugyancsak közülük kerülnének ki azok, akik az istentiszteleti hely bejáratánál szívélyesen köszöntnék a bejövőket, hellyel kínálnák őket, és kezükbe adnák az istentisztelet

²⁵ Douglass, Klauss: i. m. 244.

„koreográfiáját” és az alkalommal kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat tartalmazó tájékoztatót.²⁶

Fontos még, hogy az istentisztelet megkezdése előtt, mintegy köszöntésképpen, zene szóljon – erre a legalkalmasabbnak a diszkrét zongorajátékot találtuk. Ez lenne a *Prelúdium*, mely alatt a szolgálatvégző liturgus már a helyén ülve, imádságos lélekkel készülne az istentiszteletre.

2. Ének – zene

Az ifjúsági istentisztelet sarkalatos próbaköve a „jó” zene és énekek megválasztása. Hagyományos istentiszteleteinket kritika leggyakrabban az éneklés miatt éri – vontatott, lassú, „nem fiatalos” – mondják. Elhisszük: a hamisan szóló orgona, a képzetlen kántor, a nem éneklő gyülekezet nem is lehet vonzó!

Pedig az istentiszteleti éneklésnek hatalmas ereje van! Az ének már önmagában is imádság, alkalmas érzéseknek és gondolatoknak Isten színe elé vivéséhez – „*Dicséretet éneklek lélekkel, de dicséretet éneklek értelemmel is*”. (1Kor 14,15) Közösségépítő ereje felbecsülhetetlen – „*Mondjatok egymásnak zsoltárokat, dicséreteket és lelki énekeket; énekeljete és mondjatok dicséretet szívetekben az Úrnak*.” (Ef 5,19) –, alkalmas arra, hogy kifejezzon örömet, bánatot, mindenféle életérzést, alkalmas arra, hogy „égbe röptessen.” Rosszul megválasztva, rosszul játszva, éppen ellenkező hatást ér el...

Akkor hát az ifjúsági istentiszteleten tegyünk másképp! A fiatalok között mindig akadnak jó zenészek, őket kell fölkeresni, és megnyerni az ügynek! Legyen zongoristánk, legyen gitárosunk, nem árt, ha van komolyzenét ismerő és autodidakta, a mai ifjúsági zenekultúra dalait jól játszó emberünk is. Érdemes állandó „zenekart” létrehozni olyanokból, akik megfelelő próbákon készülnek fel a vasárnapi együttlétre. Feladatuk nem „külön műsor” tartása, hanem az istentisztelethez szervesen hozzátartozó éneklés vezetése. Azért lényeges ez, hogy a zene és éneklés ne maradjon meg az „előadás” szintjén, amit „műkedvelőként” hallgat a gyülekezet, hanem inspiráló, magával ragadó szerepe kell előtérbe kerüljön. A „liturgiai bizottság” a zenészekkel együtt választja ki a dalokat, szem előtt tartva, hogy az istentisztelet aznapi tematikájához milyen zene illik a legjobban?

A legnehezebb kérdés az, hogy milyen zenét játszunk, és milyen énekeket énekeljünk?

²⁶ Ez a nyugati hittestvéreinknél gyakorolt „ushering”, azaz „fogadó szolgálat” – istentiszteleteikre „belépő idegenként” sokszor éreztük eligazító, lélektanilag is fontos hatását.

A konzervatív vélemény az, hogy csakis, kizárólag egyházi, az énekeskönyvben szereplő éneket szabad énekelni, esetleg annyi engedménnyel, hogy az gitárkísérettel, dinamikusan történjen. A tapasztalatunk az, hogy erre meglehetősen kevés unitárius ének alkalmas, természetesen ezeket énekelni kell, megfelelő hangszerelés mellett. A katolikus hittestvéreink itt jóval előttünk járnak, a „gitáros misék” igen nagyszámú érdeklődőt vonzzanak. Abban sem látunk problémát, ha más felekezetek bevált „ifjúsági énekeit” használjuk, a Táizé-szerű dalok között számtalan olyan van, ami hitelvileg is elfogadható szövegeket tartalmaz. A zenei reform nálunk is égetően időszerű, történtek már próbálkozások ifjúsági énekeskönyvek szerkesztésére, újabban írására is.²⁷

Az is ajánlatos, hogy a magyar zenei irodalom zsoltárszerű alkotásait is játsszuk/énekeljük. Gondolunk itt a Kaláka, Sebő Ferenc, Sebestyén Márta stb. vallásos tematikájú dalaira – az általuk énekelt zsoltárfeldolgozások, istenes énekek stb. nagyon alkalmasak az istentiszteletek elmélyítéséhez.

De mi van a fiatal nemzedék által kedvelt pop- és rockzenével?

Ebben a kérdésben sem a levegőbe beszélünk, hiszen, többéves kipróbáltság után, igazat kell adnunk Douglassnak, aki retorikusan azt kérdezi: „[...] az egyház még meddig engedheti meg magának, hogy az egész világ rockzenéjét lefitymálja, és helyette olyan zenét kínáljon a mai embereknek, amelyet nem ismernek és nem is áll közel hozzájuk, ezért nem is fejezhet ki semmit a legbelsőbb érzéseiből [...]?”²⁸ – Válaszunk erre: semeddig! Legalábbis akkor, ha a fiatalokat komolyan vesszük, és a számukra fontos, az ő életérzéseiket sokszor helyettük is megfogalmazó dalokat és dalszövegeket megismerjük.

Éppen ezért semmilyen kivetnivalót nem látunk abban, ha az ifjúsági istentiszteleten közösen énekeljük Presser Gábor, Zorán, Koncz Zsuzsa, netán Hobo vagy Leonard Cohen dalait! Egyetemes emberi érzéseket szólaltatnak meg, amelyekkel azonosulni tudunk, a lélek szárnyaltatására kiválóan alkalmasak, sokuknak vallásos tartalma is van – tapasztalatunk szerint gazdagítják az ifjúsági istentiszteletet.

Természetesen, hozhatunk belső szabályzatot arra nézve, hogy „kötelezően” jelen legyen egy „hagyományos” ének is az istentiszteleten, de ebben is hagyjuk meg a felülvizsgálás lehetőségét, bízunk abban, hogy az általunk választott zene hitet épít és gyógyító hatású is!

²⁷ *ODFIE Daloskönyv*. Kolozsvár, 2000, Kiadja az Országos Dávid Ferenc Egylet. Ezenkívül új dalok írásán dolgozik egy „Daltutajok” nevű csoport, Czire Szabolcs teológiai tanár vezetésével.

²⁸ Douglass, Klaus: i. m. 51.

Nagyon fontos, hogy az énekek mindenki számára láthatók legyenek! Érdekes a szöveget vetítövászonra kivetíteni, vagy az istentiszteleti tájékoztatóba kottástól kinyomtatni. Ez utóbbinak előnye, hogy hazavihető, így az ének otthon is gyakorolható.

3. Imádság

Az imádság Istennel való emberi kommunikációnk legelterjedtebb formája. Az emberi lélek nyilatkozik meg benne, keresi az Istennel való találkozást, majd, a találkozást követően, az iránta érzett érzéseket és gondolatokat fejezi ki.

Az ifjúsági istentiszteleten is lehetőséget kell teremtsünk az imádkozásra, mégpedig annak minden válfajára. Mindenekelőtt meg kell teremtenünk a lelkész által vezetett, közösségi imádkozás lehetőségét, amelyben az ifjak lelkivilágát, gondolkodását és „működését” jól ismerő liturgus tárja Isten elé a közösség gondjait és reményeit. A közösségi imának ereje van: magával ragad, ösztönöz, örömet szerez – „*Mindenkor örüljete, szüntelenül imádkozzatok, mindenért hálaad adjatok, mert ez az Isten akarata...*” (1Thessz 5,16–18). Figyelni kell az imádság hálaadó jellegére, annak szüntelen tudatosítására, hogy a fiatal élet is Isten gondviselésének erőterében történik, és ajándékai számunkra is elérhetőek. Fontos a közösségi szembenézés, a közösség útjának imádság általi keresése, és az arról való letérés esetén a bűnbánat kifejezése. Meg kell fogalmazni a közösség dicsérő és magasztaló érzéseit, és közösségi kérésekkel is Istenhez lehet fordulni.

Nem hanyagolhatók el azonban az egyéni imádságok sem. Erre a liturgiában lehetőséget kell biztosítani! A legtöbb fiatal ugyanis kezdetben ezt az egyéni kapcsolatot keresi, a közösség számára másodlagos. Ezért nagyon fontos, hogy lehetőséget teremtsünk az ún. lamentáció számára, mert a fiatalok „sokszor kimondott vagy ki nem mondott fájdalmukkal nem tudnak mit kezdeni.”²⁹

Figyelni kell az imádság nyelvezetére, mert sokszor az általunk használt „kánaáni nyelvezet” miatt nem képesek a fiatalok bekapcsolódni az imádságba. Természetes hangon, bonyolult érzéseket is egyszerűen, életszerűen kell megfogalmazni – unitárius felfogásunk szerint közvetítők nélkül, összhangban azzal a teizmussal, amelyet vallunk.

Unitárius szertartásrendünkben két típusú imádság van: az egyik az egyházi beszédet és textusát megelőző, hosszabb, és egy másik, a prédikáció utáni „csendes imát” lezáró ún. utóima. Úgy gondoljuk, hogy ezeket gyakorolhatjuk az ifjú-

²⁹ Czagány Gábor: i. m. 147.

sági istentisztelet alkalmával is, hangsúlyozva az első dicsérő, hálaadó, bűnvalló és kérő jellegét, és a másik lezáró, „az élet felé” mutató jellegét.

A *Miatyánk* sem hiányozhat az ifjúsági istentiszteletről – a „legegyetemesebb imádságot” közösen, hangosan kell mondani, mert így sokkal erőteljesebb, mint a liturgus általi elmondása.

Az unitárius istentisztelet egyik „nagy hiányzója”, az *invokáció* – véleményünk szerint – szintén helyet kellene kapjon a liturgiában. Feladata a „hívás”, Isten „meghívása” az istentiszteletre.³⁰ Lehetne az áhítatokon használt előfohász – „Mutasd meg, Uram, a Te utadat, hogy járhassunk a Te igazságodban, és teljes szívvel tiszteljünk Téged!”, de lehetne választani a Zsoltárok könyvéből egy ideillő részletet is.

Az ifjúsági istentiszteleten be lehet vezetni a nyilvános, *közösségi imádságot* (könyörgésnek nevezik más keresztény felekezetek; mi nem használjuk), amikor a közösség valamely tagjáért nyilvánosan is imádkozunk. Megfelelő felvezetéssel a közösség imádságban fonódna össze, erősödne a szolidaritás és a kohézió. Áldásait többször megtapasztaltuk már.

Fölmerül a kérdés, hogy érdemes volna-e bevezetni a kötött, ún. „liturgikus imádságot”? Bibliai megalapozottsága megvan, elég, ha a zsoltárokra gondolunk. Előnye, hogy sokszor akkor is szólnak, amikor egyébként „néma a lélek.” Reszponzórikus formában erősítené a gyülekezeti aktivitást, visszatérő motívumként az istentisztelet állandó részét képezné.

Kérdéses, hogy állva vagy ülve imádkozzunk?

A hagyományos istentiszteleti rendtartásban az imádságot állva mondjuk, az ifjúsági istentisztelet esetében ehhez nem kellene mereven ragaszkodni.

Az imádság sajátos formája a csend. Ennek mindenképpen helyet kell biztosítani az ifjúsági istentiszteleten még akkor is, vagy éppen azért, mert a mostani világ szeret a zajba menekülni, kerüli a csendet. Nem könnyű, de rá lehet szoktatni a gyülekezetet arra, hogy a pár percig tartó csend alatt, önreflexív módon, saját „belső szobájában” imádkozzék, vagy – miért ne? – meditációszerűen figyeljen „belső csendjére”. Az ifjúsági istentiszteleten nem kell félnünk a meditáció szótól, főleg, ha arra úgy tekintünk, hogy „az imádságban mi beszélünk Istenhez, a meditációban Ő szól hozzánk.”³¹

³⁰ Schulman, Frank: *A Manual of Worship. Insights from over 50 Years as a Unitarian Universalist Minister*. Boston, 2006. 32.

³¹ Arnason, Wayne – Rolenz, Kathleen: *Worship that Works. Theory and Practice for Unitarian Universalists*. Boston, 2008, Skinner House Books, 82.